

УДК 373.21:159.922.7

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УМІННЯ ДОЛАТИ СТРАХ

Бобро Л.В.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті актуалізується питання оптимізації процесу виховання у старших дошкільників уміння долати страх. Автор обґрунтовує модель, яка забезпечує високу ефективність у формуванні вказаного вміння. Зазначає напрями роботи, які охоплює дана модель. Представляє наукові принципи та підходи до процесу виховання у дітей 5-7 років уміння долати страх. Визначає ряд педагогічних умов, які безпосередньо впливають на підвищення рівня вихованості досліджуваного уміння.

Ключові слова: уміння долати страх, модель, принцип творчої активності, системний, єдності свідомості й поведінки, компетентнісний, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Сьогодення характеризується стрімкими соціальними, політичними, економічними змінами. На жаль, така ситуація в країні провокує високу зайнятість батьків, що призводить до дефіциту спілкування дітей з ними. В наслідок цього діти не отримують достатньої уваги рідних, не відчують повноцінної безпеки, не мають почуття захищеності. Результатом цього є виникнення страхів у дошкільників. Почуття страху може гальмувати розвиток дітей взагалі та емоційно-вольового розвитку зокрема. Страх може негативно впливати на майбутнє дітей, на їх спілкування з однолітками, взаємодію із соціумом. Тому необхідно з дитинства виховувати у них уміння мобілізуватися, самостійно активно діяти у складних ситуаціях, долати труднощі, страхи, адже дорослий не завжди поруч.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховання у дітей 5-7 років уміння долати страх досліджена недостатньо. Окремі аспекти даної проблеми знайшли відображення у працях О. Кононко. Причини виникнення страхів у своїх працях відобразили Л. Аюпян, В. Корнілова. Характеристика феномену страху та процесу його виникнення у дітей на різ-

них вікових етапах присвячено психолого-педагогічні дослідження Л. Аболіна, А. Ананьєва, П. Анохіна, Г. Бреслава, В. Вілюнаса, В. Гарбузова, Б. Додонова, О. Запорожця, О. Захарова, К. Ізарда, Є. Ільїна, Н. Карпенко, Л. Олійник, Л. Орлової, А. Орлова, М. Осоріної, О. Петрунько, А. Прихожан та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури, присвяченій питанням страху, довів, що більшість дослідників приділяють увагу переважно аналізу феномена страху, його причин та класифікацій. Водночас не виявлено наукових досліджень, які вивчають дану проблему в контексті суб'єктних сил зростаючої особистості, її здатності до прояву сили волі, долаття перешкод, долаття свого страху. Саме цей аспект актуалізує проблему виховання у старших дошкільників уміння долати свої страхи. Недостатня теоретична і практична розробка даного напрямку зумовила актуальність вибору даного дослідження.

Мета статті – представити та обґрунтувати модель оптимізації процесу виховання у дітей старшого дошкільного віку уміння долати страх.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати дослідження уміння долати страх виявилися такими, які вимагають уваги з боку

дорослого. Нами запропонована модель оптимізації процесу виховання у дітей 5-7 років уміння долати страх, яка передбачає роботу у *трьох напрямках*: з дітьми старшого дошкільного віку, їхніми батьками та вихователями дошкільних навчальних закладів. Такий підхід уможливив комплексний підхід до процесу виховання у старших дошкільників уміння долати страх, сприяв його ефективності.

Поєднання та збалансованість таких методологічних підходів, як принцип творчої активності (діяльнісний), системний, єдності свідомості й поведінки компетентнісний стало підґрунтям моделі виховання уміння долати страх у дітей 5-7 років і забезпечило високу ефективність моделі, сприяло вираженню формулюванню концептуальних засад, підбору та розробці адекватних методів формування, створенню сприятливого середовища для оптимізації виховного процесу з метою формування у досліджуваних 5-7 років уміння долати страх.

Значну роль в успішній організації дослідження, спрямованого на формування у дошкільників уміння долати страх відіграв *принцип творчої активності*. Активізація творчого потенціалу дитини дошкільного віку здійснювалась через формування творчого мислення, навичок дослідницької діяльності, аналіз складних ситуацій, героїв та їх поведінки, ставлення й вирішення завдань різних видів, що сприяло формуванню й розвитку самостійності й пізнавально-дослідницької діяльності в процесі власної, спеціально організованої діяльності вихованців.

Важливість даного принципу полягає в тому, що він орієнтував на необхідність змістити акценти з активності дорослого на власну активність дошкільників, посилити увагу до формування у них активних творчих дій, самостійних вчинків, здатності покладатися на власні сили, розраховувати на самих себе, поводитися впевнено у скрутних ситуаціях та за відсутності поряд дорослого, виявляти волюві риси характеру, бути здатними приймати незалежні від інших рішення та ініціювати дії, віддавати перевагу комусь (чому), виявляти творчу активність, проектувати індивідуальну стратегію поведінки, регулювати її відповідно до вимог довкілля та власних спонук [5].

Згідно думки Н. Гузій, наукова значущість *системного підходу* полягає у відображенні світоглядного рівня дослідження. Такий підхід є універсальним методом пізнання, що протистоїть стихійності, суб'єктивізму, створює умови для послідовності та стабільності наукових пошуків [3]. Застосування системного підходу в процесі виховання у дітей 5-7 років уміння долати страх передбачає проведення ґрунтовного системного аналізу окремих компонентів (когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового), зв'язків і взаємозалежностей між ними, що відображає цілісність і безперервність системи.

Відповідно до *принципу єдності свідомості і поведінки*, зовнішніх впливів та внутрішніх умов, ми кваліфікували внутрішні прояви дітей старшого дошкільного віку за оцінкою зовнішньої поведінки, дій, вчинків. Співвідношення внутрішнього і зовнішнього в розвитку особистості змінюється на різних етапах життєвого шляху: чим вона більш розвинена, тим у більшій мірі її прогрес пов'язаний з актуалізацією внутрішніх чинників [5].

На думку І. Родигіної, для якісної практичної реалізації компетентнісного підходу необхідна екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Особливістю компетентнісного підходу в межах нашого дослідження є поєднання знань, позитивного емоційного ставлення та адекватної поведінки. Лише за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності дошкільників як інтегрованого результату виховання [10].

Зважаючи на складність процесу долання страху, було розроблено комплекс *педагогічних умов*, спрямованих на оптимізацію процесу виховання у дошкільників уміння долати страх: збагачення знань дітей про уміння долати страх, його значення в житті та ефективні засоби його долання; вправлення дошкільників в уміннях реалістично оцінювати загрозу, підтримувати оптимістичне самопочуття, регулювати поведінку та приймати адекватні рішення; зведення з допомогою оцінки авторитетних дорослих уміння дитини долати страх до найвищих чеснот, посилення відповідної мотивації; упровадження диференційованого підходу до виховання у дітей різного віку, статі та міри вихованості уміння долати страх.

До *психологічних умов* ефективного формування у старших дошкільників уміння долати страх О. Кононко відносить: активізацію моральної мотивації, почуття впевненості у собі, позитивних емоцій; зосередження уваги дитини на попередніх проявах сміливості, відволікання від джерела страху; плекання життєдайної самооцінки, навичок самоконтролю й саморегуляції, прагнення до творчого самовираження й самореалізації [6].

У своєму дослідженні М. Головка виділяє такі *соціально-педагогічні умови* виховання дітей: врахування складу сім'ї, професії, виховний рівень батьків, інших дорослих членів сім'ї, які приймають участь у вихованні; створення загальної сімейної атмосфери, врахування особливостей взаємостосунків між членами сім'ї; розстановка пріоритетів сім'ї у вихованні дитини: здоров'я, розвиток моральних, волевих, розумових якостей; рівень психолого-педагогічних знань, практичних вмінь батьків; організація спільних форм діяльності в сім'ї; диференціація обов'язків серед дорослих; ставлення сім'ї до дошкільного навчального закладу і готовність до співпраці [2].

Доречною є думка І. Бежа про те, що конкретні уміння, знання спадково дитині не передаються, вони виховуються, а з часом удосконалюються. Рівень їх удосконалення залежить від вміння вихователя проникнути у внутрішній світ дитини через співпереживання. Вищі регулювальні системи формуються і розвиваються у процесі соціалізації особистості, що передбачає засвоєння

і перетворення соціально-культурного досвіду дитини [1, с. 149].

Теоретичний доробок О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківської, та ін., засвідчує, що виховання у дітей 5-7 років уміння долати страх, передбачає: навчання адекватній, керованій, стійкій, позитивній поведінці; умінню стримувати роздратування, плач, небажання продовжувати дії; вправлення у здатності докла-

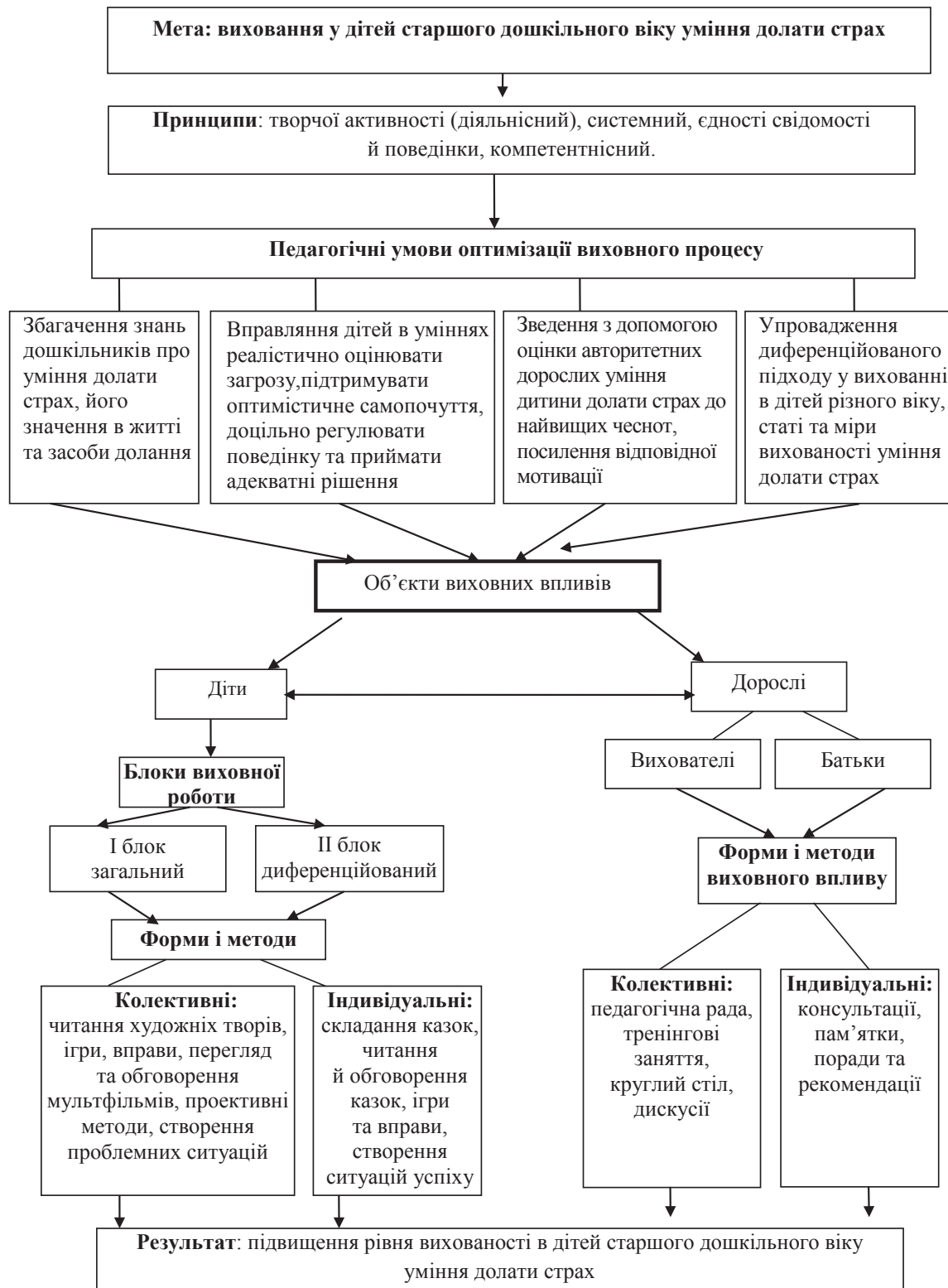

Рис. 1.1. Модель виховання у дітей старшого дошкільного віку уміння долати страх

дати вольових зусиль – реалізовувати мету, долати труднощі, регулювати поведінку.

На важливість вирішення проблеми уміння долати труднощі, регулювати власні переживання, звертає увагу, С. Кулачківська зазначає, що у дітей дошкільного віку закладаються основи вміння керувати суспільно значимими мотивами діяльності, перші спроби планувати свою поведінку, проявляти самостійність [8, с. 52].

В. Котирло вважає, що основними чинниками формування адекватної, стійкої поведінки у різних ситуаціях є здобуття дитиною знань, емоційне усвідомлення мотивів діяльності та вміння регулювати поведінкову реакцію. Тобто, поведінка є складним утворенням дошкільника, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні й вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні особистості в період дошкільного дитинства [7].

О. Леонтьєв зазначає, що педагогічна оцінка висловлюється у діяльності спілкування. В свою чергу дана діяльність визначається автором як цілеспрямований та мотивований процес, який забезпечує взаємодію педагога і дітей у колективній діяльності, в якій реалізують суспільні, особистісні й психологічні відносини [9, с. 124].

Обґрунтовуючи доречність диференційованого підходу фіксуємо увагу на висновку О. Кононко про те, що слід враховувати особливості поведінки кожної групи дітей у ситуаціях, що

лякають, уміння гідно з них виходити. Варто звернути увагу на: модальність поведінки дошкільника (переважає позитивна, негативна чи суперечлива), силу і стійкість емоцій (чи яскраво виражені, наскільки коливаються); міру дієздатності у стресовій ситуації (спроможний мобілізуватися чи швидко здається); здатність до самоконтролю та саморегуляції поведінки (здійснює з власної ініціативи чи після спонукання ззовні); результативність діяльності (висока, середня, низька) [4].

Комплексну модель оптимізації виховного процесу, спрямованого на виховання у дітей старшого дошкільного віку уміння долати страх подано на рисунку 1.1.

Висновки і пропозиції. Таким чином, для ефективного виховання уміння долати страхи у дітей старшого дошкільного віку, було створено спеціальні умови, які забезпечували активізацію самосвідомості дітей, стимулювали їхню суб'єктивну активність, створювали відповідну мотивацію, сприяли ефективній підготовці батьків, вихователів до діяльності з вирішення заявленої проблеми. *Перспективою* подальшої роботи є проведення дослідження та розробка методичного забезпечення роботи з дитячими страхами у закритих типах дошкільних закладів; забезпечення наступності у виховній роботі дошкільного закладу та початкової школи, спрямованих на формування у дітей уміння долати страхи.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – С. 149–160.
2. Головка М. Соціально-педагогічні умови виховання дитини у неповній сім'ї / М. Головка // Вісник інституту розвитку дитини. – 2010. – № 9. – С. 61–67.
3. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 – “теорія і методика професійної освіти” / Наталія Василівна Гузій. – К. : КПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 577 с.
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л. Кононко. – К., 2003. – 243 с.
5. Кононко О.Л. Методологія та методи дослідження з дошкільної педагогіки : навч.-метод. посіб. зі спец. 8.01010101 «Дошкільна освіта» / О.Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 207 с.
6. Кононко О.Л. Навчаємо старших дошкільників відрізняти реальні страхи від уявних / О.Л. Кононко // Вихователь-методист дошкільного закладу: Щомісячний спеціалізований журнал. – 2016. – № 7. – С. 25–35.
7. Котырло В.К. Роль дошкільного виховання в формуванні личности / В.К. Котырло, Т.М. Титаренко. – Киев : Т-во «Знание», 1977. – 48 с.
8. Кулачківська С.С. Я – дошкільник / С.С. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К. : Нора-принт, 1996. – С. 68–80.
9. Леонтьев А.А. Деятельность и общение / А.А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1979. – № 1. – С. 121–132.
10. Родигіна І. Компетентісно спрямований педагогічний процес [Електронний ресурс] / І. Родигіна. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/1963>

Бобро Л.В.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

ОБОСНОВАНИЕ МОДЕЛИ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА УМЕНИЯ ПРЕОДОЛЕВАТЬ СТРАХ

Аннотация

В статье актуализируется вопрос оптимизации процесса воспитания в старших дошкольников умения преодолевать страх. Автор обосновывает модель, которая обеспечивает высокую эффективность в формировании указанного умения. Отмечает направления работы, которые охватывает данная модель. Представляет научные принципы и подходы к процессу воспитания у детей 5-7 лет умения преодолевать страх. Определяет ряд педагогических условий, непосредственно влияющих на повышение уровня воспитанности изучаемого умения.

Ключевые слова: умение преодолевать страх, модель, принцип творческой активности, системный, единства сознания и поведения, компетентностный, педагогические условия.

Bobro L.V.

Nizhyn Gogol State University

SCIENTIFIC BASIS FOR A MODEL OF OPTIMIZATION OF CHILDREN'S UPBRINGING PROCESS OF SENIOR PRESCHOOL AGE CONCERNING ABILITY TO OVERCOME FEAR

Summary

The article deals with the question of upbringing process optimization as for children of senior preschool age to have the ability to overcome fear. The author proves the model, which ensures high efficiency of formation the ability mentioned above. Indicated the direction of functioning, which this model encloses. Represented the scientific principles and approaches as for the upbringing process concerning children from five to seven to overcome fear. Specified series of pedagogical conditions, which influence directly on upbringing's level increasing as to researched ability.

Keywords: ability to overcome fear, model, principle of creative activity, systematic approach, unity of consciousness and behavior, competencing approach, pedagogical conditions.